

ТРАДИЦИОННАТА КИТАЙСКА СЕМЕЙНА ИНСТИТУЦИЯ. ОРГАНИЗАЦИЯ НА ТРАДИЦИОННИТЕ СЕМЕЙНИ ОТНОШЕНИЯ В КИТАЙ

Диана Мъглова¹

CHINESE TRADITIONAL FAMILY INSTITUTION. ORGANIZATION OF TRADITIONAL FAMILY RELATIONSHIPS IN CHINA

Diana Maglova

Abstract: The present work is devoted to Chinese traditional family institution and organization of traditional family relationships in China. The present paper analyzes the noble and rural family in imperial China. The relationships between spouses are described, and the social roles of men, women and children in the family group are clarified. Paper also reveals some interesting cultural practices related to important life events, family cults in China in the past and the institution of concubines.

Key words: Chinese, family, traditional, relationships, organization, concubines.

Традиционният модел на семейна организация в Китай се характеризира с патриархалност, патрилинейност² и патрилокалност³. Семейната институция включва взаимоотношенията между различните категории родственици по кръв и по брак. В семейството се следват т.нар. „*пете постоянства*“: бащата е длъжен да изпълнява своя дълг, майката да бъде източник на състрадание, по-големите братя трябва да са благоразположени към по-малките си братя, а те, от своя страна, трябва да показват уважение към по-големите, и всички заедно трябва да почитат родителите си. Установените кон-

---

¹ Диана Бориславова Мъглова – доктор по Етнология (Извъневропейска етнология) във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, e-mail: didimaglova@abv.bg

² Родовият произход се проследява по бащина мъжка права линия.

³ Младото семейство живее в бащиния дом на мъжа.

фуциански норми на семейно поведение не са променяни и не са подлагани на съмнение в продължение на две хиляди години.

В императорски Китай най-разпространеният тип семейство е разширеното (сложно) семейство. При знатните семейства на едно място живеят представители от различни поколения или семействата на братята заедно с техните деца. Сред средите на висшите чиновници често семейството е полигамно (мъж–жена–наложница(и) и техните деца). Когато бащата в семейството умре, разширеното семейство се разпада, като един от синовете заедно със своето семейство остава да живее при майката, а другите нуклеарни семейства (семейство, състоящо се от двамата съпрузи и техните деца) се отделят. Бащиното имущество се разпределя поравно между синовете, а дъщерите нямат право на наследство (web 101).

Традиционното селско китайско семейство е описано много добре от Фей Сяотун⁴ в неговото изследване „*Китайското село през очите на етнографа*“. Основна социална единица в китайското село се явява дзя (jia) – семейство от разширен тип. Членовете на тази семейна група имат обща собственост, единен бюджет и участват всички заедно в производствената дейност, свързана с препитанието на семейството посредством разделението на труда. В границите на групата се извършва наследяването на материалните ценности, знанията и социалния статус на членовете ѝ. Няколко семейства дзя, обединени по родствен или териториален принцип, образуват социална група на по-високо ниво. За да функционира семейството, основният акцент пада върху отношенията деца и родители и тяхната взаимна обвързаност, която гарантира социална приемственост и сътрудничество между членовете в едно семейство. В условията на патрилинейност безграничното разширение на семейната група е нежелателно и неблагоприятно дотолкова, доколкото това неизбежно води до нарастване на напрежението между отделните членове в голямото разширено домакинство. Затова всеки път, когато обстоятелствата го налагат, се извършва раздробяване на голямото семейство на помалки, отделени едно от друго домакинства.

---

⁴ **Фей Сяотун (1910–2005 г.)** е известен китайски антрополог, социолог и етнограф. Фей Сяотун завършва Яндзинския университет в Пекин, който съществува в Пекин през първата половина на XX век (1898–1952) (web 102).

В условията на ограничени естествени ресурси растежът на броя на децата в едно семейство е сериозна пречка за поддържането на екзистенц-минимума на живот особено в селските райони. Според обичая след смъртта на родителите цялото семейно имущество се разделя по-равно между всички синове в семейството, което често ги обрича на бедност. Така икономическият натиск става определящ фактор за размера на едно домакинство. Обичайният изход от тази ситуация е премахване на дете или неговото умъртвяване след раждането, особено ако детето е момиче. С многочислени семейства могат да се похвалят единствено заможните селяни, за тях многобройната челяд е гордост, а за останалите хора – белег на семеен просперитет. Въпреки лошите икономически условия и нехуманните практики по отношение на нежеланите деца в китайското семейство най-голямата ценност е потомствената приемственост. Най-важната отговорност пред новобрачната двойка е раждането на наследник. Освен обезпечаването на непрекъснатостта на родствената линия раждането на дете е израз на синовна почитателност на младия родител към неговите предци. От друга страна, децата внасят стабилност в съпругеските отношения и са тези, които осигуряват спокойни старини за своите родители, поради което още от детска възраст те се приобщават към трудовата дейност (Фей Сяотун 1989, 24–27).

Обичайното право забранява браковете между младежи от едно и също село. Предполага се, че в ранните периоди от феодалната епоха между отделните села се разменят не само девойки, но и юноши. Погледнато от тази страна, селските общности не са нито екзогамни, нито ендогамни. Тоест локалната екзогамия там, където я има, не е задължително правило.

В своето изследване за китайското село Фей Сяотун описва една интересна практика, т.нар. „*формално осиновяване*“ („*псевдоадопция*“)⁵. Корените на този обичай откриваме в религиозните

---

⁵ От латинската дума „*adoptio*“ – форма на формално родство или включване на едно или няколко лица в родствена група или семейство. Мотивите могат да бъдат различни: обезпечаване на лицето с определен социален статус; осигуряване на наследник при бездетните семейства; за укрепване на съюзните отношения между отделни групи или в помощ на икономически отслабени групи.

поверия за *лошите духове*, които носят беди на децата на самоотвержени и любящи родители. Смята се, че прехвърлянето на собственото дете в чуждо, и многочислено семейство е демонстрация на родителското безразличие, което цели да заблуди лошите духове. Тези семейства са богати и разполагат с голямо влияние и обществен престиж, което ще окаже положително влияние върху бъдещето на детето и ще разшири неговия социален хоризонт. Осиновяването се легитимира посредством ритуал, свързан с жертвоприношение и поднасяне на дарове на новите родители, които са символ на дълголетие. От своя страна, осиновителите устройват празник в негова чест, дават му ново лично име и фамилията на бащата, който го осиновява, даряват го с пари и други ценности. Осиновеното дете освен с привилегиите на новото си положение се задължава да спазва и редица задължения и отговорности, свързани с акта на приемане. В същото време осиновеното дете не прекъсва връзката със своите биологични родители. Осиновяват се предимно момчета, що се отнася до формалното осиновяване на момичета, това се случва много по-рядко, като се осиновяват се предимно дъщерите на сестрите на бащата (Фей Сяотун 1989, 24–27).

Китайското семейство се създава на базата на разумен и взаимен интерес, при който чувствата са излишно бреме. Традицията определя строги модели на поведение, които потискат всякаква проява на по-нежни чувства. За китайците сексуалният акт е част от космическия ред. Всичко в брачните покои е строго регламентирано и ако не се следва установения ред, ще се създадат условия за природни катаклизми. Видима проява на интимни отношения няма, или тя е изключителна рядкост. В действителност двойката споделя една постеля няколко дни, след което съпрузите спят поотделно, но в една стая. На публично място те показват пълно равнодушие един към друг. Значението на думата *любов* е абстрактно и в него се припознават добродетели като благонравие, добродетелност и благоприличие. То не произлиза от възможните връзки между един мъж и една жена. Отношението към сексуалността като част от семейните и брачни отношения не се разглежда, даже напротив, умишлено се пропуска, а отсъствието на изначална греховност в съпругеските

отношения има своя отклик дори в китайското изкуство⁶ (Маслов 1991, 56–74).

*В миналото, когато в китайското семейство се роди син, неговата майка в продължение на три месеца най-тържествено го представя на неговия баща. Той, от своя страна, го хваща за дясната ръка и му дава име. Момченцето се слага на постеля, облича се в красиви дрехи и се обгражда с играчки. Само синът може да бъде продължител на рода и в същото време да служи на своите починали предци. В миналото има сведения за подмяна на деца при раждането. Ако в семейството се роди момиче, баща му уговаря бабата, която помага при раждането, да „закупи“ новородено момче от някое бедно семейство срещу известна парична сума и да замени с него новородената си дъщеря. Китайците назовават това явление „подмяна на феникса с дракон“. Тези действия са следствие от разбирането на китайците за житейско благоденствие. Те отъждествяват понятието „благоденствие“ с така наречените *три изобилия*: *голямо богатство, дълъг живот и много синове* (Георгиевски 1888, 120–144).*

Малките момченца са обличани като момиченца, с цел да излъжат духовете на болестта и смъртта. Родителите вярвали, че така ще бъдат подминати от злини и нещастие. Често кръщават детето с имена като *ятоу* (прислужница) или правят амулети и талисмани, които трябва да предпазят новороденото⁷. Първият месец от раждането на детето се отбелязва с тържество, на което близки и роднини носят подаръци: сребърни и позлатени звънчета, изображения на бога на дълголетие и осемте безсмъртни, червени конци и гривни (web 103).

Всеки юноша между 15 и 20 години преминава през „*обрета на шапката*“ – (*гуан ли* – 冠礼), който му дава право да се облича

⁶ В живописата и скулптурата на древен дори и на съвременен Китай няма изображение на голо тяло. Този вид изкуство в Китай е предназначено само за лична потреба в богато илюстрирани традиционни китайски разкази и романи (Маслов 1991, 56–74).

⁷ Специален амулет е така нареченото „*катиначе на стоте семейства*“. След раждането на син в семейството бащата обикаля сто човека близки и роднини, от които събира по една монета. С тях той купува „катиначе“ и го окачва на врата на детето. Това означава, че сто семейства пожелават дълголетие и щастие на сина му (web 103).

с дрехите на възрастен. В деня на самия обред младежът три пъти сменя своите дрехи пред своите роднини, а накрая получава малка шапка за глава, която се поставя върху прибраната на кок коса на младежа. Тя му се връчва от човек, наричан *бин* (гост). Специалният гост е един от роднините, от когото младият мъж получава ново име *дзъ* (*биендзъ*)⁸ и съответните наставления за пристойно и добродетелно поведение, което е присъщо за вече порасналия мъж. Обредът се прави обикновено през м. февруари и се извършва пред семейния олтар на предците. След ритуала в храма младежът засвидетелства своето уважение пред родителите си и роднините с поклон, на който те също отвръщат с поклон, с което получава официалното право да се смята за един от членовете на фамилията⁹ (web 104).

Важно е да се отбележи, че синовете в китайското семейство не са равни помежду си и една от причините затова произлиза от спазването на „култа към предците“. Първородният син е длъжен да цени своите братя. От друга страна, на тях се гледа като на заместници на първенеца в дома в случай на неговата смърт или на невъзможността му да създаде свое потомство. Всички синове в семейството се представят на предците в обособеното домашно култово пространство. Церемонията по представянето на първородния син е пищна и продължителна, докато при останалите синове тя е в по-съкратен вариант. На най-големия син се дава името *джун дзъ* – *zhunzi* (няма точен превод, може би „синът на надгробната могила“) или този, на когото се възлага задължението да изпълни възпоменателния обред пред олтара на предците на семейството. Този син в семейството се ползва с уважението на всички останали, без значение от техния на пол, възраст и имотност. Роднините по странична линия (колатерална) са задължени да демонстрират своето внимание и почит към първородния син още от невръстната му възраст, като за целта винаги го държат за дясната ръка.

---

⁸ Обичаят да се дава ново име датира, от династия *Шан* а при следващата династия *Джоу* се превръща в задължителна норма, която е валидна както за момчетата, така и за момичетата.

⁹ Смята се, че тези церемонии датират отпреди повече от 2000 години, тъй като има сведения, че са били изпълнявани още по времето на династия *Джоу* (1045–256 г.пр.н.е.) (web 104).

Ако най-големият син е в невъзможност да изпълни ритуала, тогава бива заменен от следващия по възраст брат. Като „наследствен жрец“ първородният син е облагодетелстван с имуществени и обществени права. Наследствените титли и привилегии винаги се предават от бащата на първия син, роден от неговата главна жена. Ако до своята 50-та година съпругата не роди син, съгласно обичайното право се избира нов наследник, най-често това е вторият по възраст брат. Всяко нарушение на правилата бива наказвано. Особено стриктно се спазват тези, свързани с осиновяване. Семейство без деца или в което няма роден син не може да осинови момче от семейство с различна фамилия. В този случай детето се връща на биологичните родители. Ако намерите обаче момченце на около или до три години, имате право да го осиновите. При наличието на собствени синове осиновеното дете няма право да претендира за наследство. В китайското законодателство единственото, което се дели по равно между братята е имуществото, но то не включва фамилията. Китайците имат правило, според което: *дом, в който има семеен олтар на предците, не може да бъде разделян, той преминава в наследство от бащата към неговия първи син или внук* (Георгиевски 1888, 144–176).

В китайската писменост думата *баща* (fù qīn – 父亲) се състои от два йероглифа. Първи е йероглифът *фу* (fù – 父), той прилича на ръка, която държи тояга или прът. Вторият йероглиф наподобява дърво *цин* (qīn – 亲) и означава *старейшина*. Стопанинът е господар в своя дом, той управлява не само своите деца и жена, но и своите по-млади братя и всички членове на семейството. Той разпределя всички длъжности и работата в семейното домакинство и им осигурява всичко необходимо за тяхното препитание (дрехи, храна и подслон). От своя страна, членовете на голямото семейство в никакъв случай не могат да действат по свое усмотрение, докладват му за всичко, което се случва през деня и следват безпрекословно неговата воля. Синовете и жените не разполагат с никакво имущество и винаги трябва да искат позволение, когато се наложи да се възползват от семейната собственост по една или друга причина. Бащата е и семеен законодател по отношение на членовете на своето семейство,

той има правото да съди и наказва по своя преценка своето домо-
чадие и прислугата. Бащата жрец, съдия, администратор, законода-
тел и глава на семейството е на почит в дома. И тази почит се изра-
зва ежедневно при изпълнението на религиозните ритуали от всички
без изключение. Всяка сутрин главата на семейството облича нова
дреха и отива да се поклони на предците. Там той докладва на праро-
дителите за семейните дела¹⁰. Докладите пред предците не са обик-
новена формалност, а част от ежедневния бит на едно китайско дома-
кинство. Чрез тях живите наследници получават съвет, благословия
и залог за успех в своите начинания. Погледнато от тази страна,
бащата като основен участник в ритуалите за почит към предците е
посредник между тях и своето семейство, неговата власт произтича
от този факт, тя принадлежи на тях и чрез неговите ръце реално се
осъществява (Георгиевски 1888, 144–176).

*...Понякога, когато „виното ухае и чаят е добре сварен“,
сред къкренето на чайника и бълбукането на извора, у китаеца
се е появявала щастлива мисъл. Понякога, през петстотин
години или под силния натиск на променените обстоятелства,
умовете на китайците ставали изобретателни и са правили
ново откритие било в поетическата стъпка или в усъвършенстването
на порцелана, или пък в изкуството по присаждане на
круши – и така нацията е вървяла напред.....но нещо в кръвта
на китайците винаги ги е възпирало да отдадат дължимото на
жената още от най-древни времена (Лин Ютан 2015: 186–187).*

*В миналото на третия ден след раждането на момиче род-
нините го слагат на пода и му дават да си играе с керемиди. Така
още от тази невръстна възраст се посочва неговото низше положение
и смирение, което предопределя неговото призвание да бъде в услуга
на мъжа си и неговото семейство. Молят се за него и съобщават за
раждането му на прадедите, като с това искат да кажат, че основно*

---

¹⁰ В миналото това важи дори и за императорите, които не вземат
никакво важно решение, без да информират за това предците си, без значение
дали отиват на лов, или за дела, свързани с управлението на империята.
Често на място се правят гадания за това благоприятни ли са небесните
знамения. Ако те предвещават благополучен изход, тогава господарят смело
може да предприеме замисленото от него дело (Георгиевски 1888, 144–176).

задължение за него ще бъде продължаването на рода. Раждането на момиче в семейството не се приема с радост, тъй като дъщерите след брака няма да принадлежат повече на това семейство. Има китайска пословица, която гласи: *Този, който отглежда дъщеря, я отглежда за чужди хора*. Само мъжкият потомък има право на бащиното наследство и може да извършва жертвоприношения към духовете на предците. Дъщерите трябва да бъдат добри съпруги и майки. На вратовете на малките момиченца слагали ушити червени торбички с билки, за да гонят лошите духове, а в стаята, където спи детето, поставяли метла или конска опашка, за да се предотврати лошото влияние на същите тези духове (web 105).

Името, с което се кръщава новороденото момиченце, се дава от майката. На 7-годишна възраст момиченцата се отделят от своите братя. От този момент нататък започват и първите полови забрани, като например: едно момиче не може да седне на една постеля заедно със своя брат, или да се храни заедно с него. Когато момичето достигне 14–15 години, се извършва обредът *dzi li* – (笄礼), буквално, денят на захващането на косите с голяма игла (Цао Сюецин 2015, 418–419). В този ден девойката получава своята първа „*игла (фиба) за коса*“. На обряда присъстват само жени и обикновено се извършва в някоя от главните стаи на вътрешните покои на дома. След края на ритуала тя официално преминава в групата на възрастните и получава своите първи уроци за добродетелност и благопристойност, както и ново „*почтително име*“ (Георгиевски 1888: 144–176).

Различният китайски идеал за жена е причина дъщерите да се обучават по различен начин от синовете. Поради ранното им съзряване, те се научават на семейна дисциплина много по-рано от момчетата. Детството при момчетата е по-кратко и усамотено. Момичето играе по-малко, върши повече работа, говори по-тихо, движи се по-деликатно, седи по-изискано с прибрани крака. От четиринайсетгодишната си възраст девойката се отделя от обществото и започва да изучава подобаващото за жена поведение. Осъзнава своята чистота, а девствеността в Китай е „*по-драгоценна от всичкото знание на света*“. Тя възпитава у себе си очарованието на загадъчността и колкото по-усамотена е, толкова е по-ценена и жела-

на¹¹. Освен с чисто практическите домашни занимания у по-богатите семейства и в семействата на учените дъщерите винаги са били обучавани да четат и пишат. Книжовното обучение включва литература, поезия, история и *човешка премъдрост*, и по необходимост е ограничено, но в действителност и мъжете не стигат по-далеч¹². За китайския мъж идеалната жена е описана като момиче с „*нови знания, но със старинни нрави*“ (Лин Ютан 2015, 208–212).

Положението на жената и в семейството, и в обществото е безправно. Основата за това е застъпена в конфуцианската формула за „*трите покорности*“ (三从). Жената не може да претендира нито за родителското, нито за родственото внимание. Единствено майчинството предполага някакво уважение от страна на близките и някакво място в обществото. Жената е обвързана с вярност към мъжа си, а на него му е вменена отговорността да бъде справедлив и снизходителен (Коростовец 1896: 449–468).

Ниският социален статус на жената е едно от най-ярките проявления на йерархичността, която заляга в основата на китайското общество и светоусещане. В древен Китай на света се гледа като на резултат от взаимодействието на два взаимно допълващи се елемента *ИН* (阴-yīn) и *ЯН* (阳-yáng). Тъй като мъжкото и женското начало са зависими едно от друго и по своята същност се допълват, женското по природа е пасивно спрямо мъжкото. Тези възгледи стават причина момичетата да се подчиняват на момчетата още от най-ранна възраст, сестрите да се подчиняват на братята си, жените да се подчиняват на мъжете си и дори майките да се съобразяват с нарежданията на синовете си, въпреки това китайките управляват своите семейства индиректно (Феарбанк, Голдман 2013, 31–37). Поддържането на физическото разделение между света на мъжете и света

---

¹¹ „Всъщност за един мъжки ум заключената в средновековен замък девица е по-очарователна, отколкото всяко друго момиче, с което се срещаш“

¹² В Китай през Средната империя има много надарени и образовани жени, като Сие Даююн (*Xie Daoyun* – 謝道韞), поетеса от периода на Източна Дзин (317–420), племенница на министър, дъщеря на генерал и съпруга на Уан Нин, великия калиграф от епохата Уан Сиджи; Ли Цинджао (*Li Qīngzhào* - 李清照) – най-великата китайска поетеса от епохата Сун (1084–1155), с псевдоним „Спокойно живеещият отшелник“, пише поезия в жанра *уан 'юе* („изящна и уклончива поезия“) (Лин Ютан 2015, 208–212).

на жените е важно условие за гарантиране, че „ин“ няма да доминира над „ян“. За Конфуций: *когато кокошката обявява зората, това е сигнал за смъртта на семейството*. Ако „ин“ неестествено печели надмощие, космическото и социалното ниво са застрашени (web 106).

Конфуцианството насърчава у жената женственото и възпитава в женски добродетели, като покорство, благовъзпитаност, лична чистота, спретнатост и трудолюбие, почит към родителите на мъжа, любезност към неговите братя, вежливост към неговите приятели. За конфуцианството разделението на половете е необходимо за обществената хармония. Жените, които съумяват да управляват своите мъже, знаят, че подобно разделение е само в тяхна полза и е най-доброто оръжие за власт, за разлика от тези, които са твърде глупави да се занимават с феминистки проблеми. Като се има предвид икономическата зависимост и обществената уязвимост, в която са поставени жените в миналото, не е трудно да се разбере тяхното поведение на приемане и примирение (Лин Ютан 2015, 187–196).

Законовото право от началото на имперския период налага моногамията и предвижда редица наказания за двуженство, насърчаване на наложничеството и изравняването му с официалния статут на съпругата. Мъжете могат да се разведат със своите съпруги по седем причини, част от които са безплодие, ревност и приказливост, но при условие, че жената има семейство, при което може да се върне. За жената няма законово основание, поради което тя може да поиска да се разведе със съпруга си, но развод по взаимно съгласие е възможен. В края на династия Хан конфуцианската лексика за жената, нейната природа, нейните слабости, нейните добродетели и правилната ѝ роля на семейната и обществената сцена до голяма степен е създадена. Литературата от периода е изпълнена с образи на самопожертвувателни жени, които спазват принципите на целомъдрие, лоялност и вяност, често на най-голяма лична цена.

Велика изразителка на „*трите вида послушание и четирите добродетели*“ (三从四德) на жените е Бан Джао¹³, авторка на *На-*

¹³ Бан Дзиеню, или още Бан Джао е императорска наложница от епохата на династия Хан (206 г. пр. н. е. – 220 г. сл. н. е). Тя произхожда от семейство на учени и администратори и е дъщеря на прочутия историк Бан Бяо и сестра на друг учен – Бан Гу, които съставят „История на династия Хан“ („Хан шу“ – 漢書) (web 108).

ставления за жените – I и II век. Малкото име на поетесата не е известно, тя остава в историята със своя дворцов ранг *Бан Дзиею* (班婕妤), или „любимата красавица Бан“. Бан е известна със своята любов към знанието и със силното си чувство за благопристойност (Беливанова 2011, 236–241). Бан Джао посочва три задължения, които жената непременно трябва да спазва, за да бъде спокойна за репутацията си и да не се опасява от падение и позор. Така, както повеляват Ритуалът и Законът:

Да бъде отстъпчива и почителна..., да не изтъква достойнствата си и да не показва недостатъците си...

Късно да си ляга и рано да става, и да се залавя за работата..., да не се старее да уреди само личните си работи..., започнатото да довършва докрай и грижливо, както трябва...

Да има подобаващо и достойно поведение, когато служи на своя съпруг, да опазва чистотата и целомъдрието си, да не си позволява шеги и смях, да приготвя с благоговение жертвените ястия, които се поднасят на предците...

По въпроса за женското достойнство жената трябва да притежава женска добродетел, женска реч, женска външност и женски умения. Тя трябва да притежава *съсредоточеност на душата* и твърда решимост да задоволи желанието на съпруга си, без да загуби благоразположението на свекър и свекърва. Своите правила за женско поведение тя завършва с въпроса: *Нима е възможно да не се възхищава човек на съпруга, когато тя е като сянка или като ехо?* (Беливанова 2011, 236–241).

По време на династия *Сун* (960–1279 г.) статутът на жената започва да се ограничава. Две от първопричините, които предшестват този процес, са забраната за вдовиците да се омъжат повторно и практиката да се бинтоват женските нозе. Бинтованите миниатюрни крака не са сред препоръките на конфуцианските учители, а се свързват по-скоро с усилията на жените да се разкрасяват, както и с месатата за развлечения. Въпреки това в някакъв смисъл те могат да се свържат с изолацията и покоряването на жените (web 106). Що се отнася до женското второбрачие, то бива нарочено от сунските учени за морално престъпление. През следващите династии *Юан* (1215–1368) и *Мин* (1368–1644) учението за целомъдреното вдовство се превръща

в официален обичай. Жените, които пазят своето вдовство отпреди трийсетгодишната си възраст, са награждавани с мемориална арка, а семействата им са освобождавани от трудови повинности към държавата. Учението за целомъдреното вдовство става причина за отхвърлянето на конфуцианството по време на *Възраждането* от 1917 г., когато бива обявено за „*религия на човекоядци*“ (Лин Ютан 2015, 192–193).

През (XVII–XVIII в.) все повече жени започват да се учат да пишат и четат и да се занимават с поезия.

През първата половина XX век в Китай, както и навсякъде по света, интелектуалци и социални активисти изказват много критики срещу старата семейна система и ограничените права на жените. Факт е обаче, че една голяма част от жените водят задоволен, спокоен и защитен живот, резултат от старата система.

В традиционното китайско семейство *главната* жена е тази, която управлява семейното домакинство, и под нейна власт е цялата му многочислена женска челяд. Правилата на родовата екзогамия допускат практикуването на *сорорат* – обичай, при който мъжът встъпва в брак или има интимни отношения едновременно или последователно с няколко жени, които са родни сестри или братовчедки на неговата съпруга. Този вид отношения са обичайни сред средите на дворянството при династия *Джоу* и се запазват и в покъсните периоди като вариант, при който вдовец има правото да се ожени за сестрата на своята починала съпруга. *Сорорат* се допуска и в случай че първата жена се окаже бездетна, но тогава децата, родени от втората жена, по правило принадлежат на първата. *Сороратът* не само е практикуван, но е предпочитана практика и от двете страни. От една страна, главната жена приема в дома си свои кръвни роднини, а от друга страна, по-младите сестри предпочитат да попаднат в дом, в който главна съпруга е родната им сестра, а не чужда жена. Властта на главната жена произлиза от нейните лични права още от преди брака. Този авторитет е в основата на дисциплината сред женското съсловие в дома и още една причина *сестринската полигиния* да е предпочитана. Още от детството по-младите жени в семейството се научават на уважение и подчинение към своята по-голяма сестра. Еднаквото възпитание и фактът, че представляват

интересите на едно семейство, прави сестрите едно цяло. С едно бракосъчетание мъжът е женен за всички, а вдовство във варианта, който познаваме ние, не съществува, просто по-младата сестра заменя по-старата и така, докато не остане нито една представителка от групата. При това положение мъжът не може да сключи нов брак, защото неговата по-млада жена е жива и това означава двуженство. И обратното, ако отхвърлиш жена си, отхвърляш всички жени от групата. Тази практика от древността нагледно показва как действат заедно моногамните правила и института на *полигиния*. Смисълът на *сестринската полигиния* се открива и в липсата на каквато и да е съпругеска и майчина ревност. Когато една от сестрите роди син, се радват всички останали. Благосклонното отношение на главната съпруга покачва нейния авторитет сред останалите и в очите на съпруга ѝ. От друга страна, тя е благодарна от факта, че е майка на многолюдно потомство. Статуквото се променя, когато в дома влязат жени от друго семейство, тогава главната жена действа само и единствено в интерес на своето родно семейство и в защита на децата, които са родени в еднородната колективна група. В този ред на разсъждение майчинството придобива съвсем друго съдържание, а синът става за своите майки и за своята родна майка инструмент за придобиване на престиж. Раждането на дете е само първата част от изграждането на влияние и респект в семейството. Децата, момчета и момичета, имат важната задача да подсилят по всякакъв начин семейството на своя баща чрез нови подходящи брачни съюзи. Ето за това майката и нейните сродници са пряко ангажирани във възпитанието и женитбата на децата си. Установен факт е, че майките предпочитат да избират за съпруги на синовете си момичета от своите семейства, най-често това са дъщерите на собствените им братя. Този обичай има завидна устойчивост във времето и се обяснява с желанието да се запази еднородността на женската група, както и доказателство, откъде произлиза огромното влияние на свекървата над снахите.

Раждането на син променя изцяло статута на снахата. На първо място, тя бива официално приета от родителите на съпруга си чрез специален обред, който, от своя страна, ѝ дава правото да изпълни и своето първо жертвоприношение в чест на предците, с което

официално е припозната за снаха в семейството и съпруга на сина. До този момент се смята, че между тях няма истински семейни отношения. Също така тя няма право да участва във възпитанието на децата в голямото китайско домакинство. В семейната група само една жена има правото да бъде титулувана с обръщението „*главна снаха*“, както впрочем има само една майка, тази на първородния син. Всички останали деца от семейството влизат в групата на „*останалите*“ (деца, племенници и внуци).

Големите синове на второстепенните съпруги могат да основават собствени култове, т.е. могат да станат глава само на култ в тяхна чест, който не включва техните майки, които принадлежат към основния семеен култ. По този начин се признава индивидуалната родствена връзка между майките и синовете и правото им на наследници. От друга страна, големите синове на младите съпруги имат повече задължения и отговорности към главната съпруга на своя баща, отколкото към своите родни майки. В тях те виждат по-скоро лели, а за главната съпруга те са само синове от второстепенните разклонения на генеалогичното дърво. Ако главната съпруга бъде понижена в ранг на второстепенна от своя съпруг, тогава нейното място заема друга жена, която обладава всички привилегии, които произтичат от нейното първенство пред останалите, включително правото на специално отношение от страна на първородния син, който тя припознава за свой, а той нея – за своя майка. Така със загубата на лидерската си позиция в семейството главната съпруга губи и правото да бъде майка на първородния наследник. По този начин вътрешната семейна структура е още веднъж демонстрация на огромната бащинска и съпругеска власт, която е в състояние да наруши дори нормалния ред на унаследяване (Гране 2016, 360–373).

Децата в големите традиционни семейства още от най-ранна възраст общуват с многобройните роднини, с които живеят. Те се научават на основните стереотипи, които трябва да спазват в общуването между възрастните и младите, между мъжете и жените. Така семейно-родствената група играе основна роля в социализацията на отделния индивид. Децата са едновременно братя и сестри, братовчеди и племенници, чичовци и лели.

Вътрешните семейни правила изискват от жената да стои винаги в женската половина на дома и да не се показва пред чужди

хора или гости. От друга страна, се смята за изключително неприлично да се проявява каквото и да е любопитство за жените в семейството.

Жената влиза в дома, за да се сдобие семейството със законно потомство и да служи на предците на своя мъж. Ако тя изпълнява своите задължения и обвързаности, то починалите предци няма да имат основание да бъдат недоволни. Ако не оправдае техните очаквания, то тогава разводът е напълно необходим, дори ако между съпрузите съществува привързаност. Тази безизходност е смекчена донякъде от едно явление, което е типично за Изтока – *наложничеството* (Георгиевски 1888, 120–144).

Наложничеството е старо колкото самия Китай и причините за него са стари като брака между един мъж и една жена. Когато бракът е нещастен, мъжът от Изтока посещава певици или си взема наложница, докато западният човек си намира любовница или се отдава на любовни лудории. На пръв поглед това са различни модели на мъжкото поведение, породени от еднакви причини (Лин Ютан 2015, 218–226). Китайският термин за наложница е *ци* (qìè – 妾), което означава ‘робиня’. Колкото по-високо е човек в социалната йерархия, толкова повече наложници му е разрешено да има. В *Книгата на ритуалите* на Конфуций, в частта, която касае семейния модел, е записано: „Ако идването на жената в новия ѝ дом е съпроводено с необходимия ритуал, тя става съпруга и снаха в този дом, ако ли пък не – наложница“. Освен това съпругата идва със зестра, а наложницата – без нея. Положение – незавидно, единствено първата жена се ползва с известна власт, тя е майката и господарката на дома. На наложниците не им е позволено да сключват повторен брак, нито им е позволено след овдовяване да се завърнат в родния си дом. Често пъти „*ненужните*“ вдовици ги гонят от дома, като известно снижение се проявява само към тези от тях, които имат синове (Коростовец 1896, 290–291).

Китайците обикновено правят следното сравнение: *мъжът е небето и слънцето, жената е земята и луната, а второстепенната жена е като звездите* (Георгиевски 1888: 120–144). Въпреки по-ниския си ранг децата, родени от това съжителство, също наслед-

ници на своя баща и са задължени да показват синовен дълг и към биологичната си майка, и към законната съпруга на баща си. След смъртта на своята майка те могат да поискат разрешение за жертвоприношение и почит, но това не се припознава от нейните внуци, които извършват възпоменателния обред само за законната съпруга на своя дядо. При династията *Цин* (1644–1911) социалното положение на наложниците значително се подобрява. Вече е възможно наложница да стане съпруга, ако законната преди това жена е починала, или ако е майка на единствения син в семейството. Освен това в семейните параклиси от този период могат да се видят дървени таблички с изписани на тях имена на майки наложници, които се споменават и в някои странични линии на семейните родословия. Обичаят да се води в дома „*малка жена*“ е разпространен повсеместно в Поднебесната империя. Наложничеството е одобрено от източното общество, то е сигурен начин мъжът да се сдобие с мъжки наследник. Законите на династия *Мин* официално разрешават вземането на наложница, ако до четиридесетата си година мъжът не се е сдобил със син. Не на последно място наложничеството замества развода, който е твърде сложен акт в консервативното източно общество (Лин Ютан 2015, 218–226).

Въпреки ограниченията, има примери на наложници, които постигат огромно политическо влияние и сила и демонстрират завиден талант в области като литература, музика и история, като например *У Джао* (Wu Zhao – 武曌) (624–705)¹⁴ единствената жена в Китай, която приема титлата „император“, а не само императрица. През 690 г. У Джао става император под името У Дзънтиен и основава втората династия *Джоу* (web 111). Друга императорска наложница, която управлява Китай в качеството си на императрица, е *Цъси* – *императрицата дракон* (Cǐxī Tàihòu – 慈禧太后)¹⁵ (web 105).

---

¹⁴ У Джао е наложница в двора на император *Тайдзун Велики* от династия *Тан* (唐朝) (618–907), след смъртта му става фаворитка на новия император Гаодзун, като успява да измести дори официалната му съпруга.

¹⁵ *Цъси* (1835–1908) управлява *Поднебесната империя* с желязна ръка близо половин век. Тя е манджурка по произход. През XVII век манджурите завладяват Китай. От този момент нататък раждането на момиче в манджурските семейства се смята за благословия, тъй като манджурските

Информация за живота на китайските интелектуалки може да бъде намерена в животоописанията на талантиливи куртизанки, някои от които завършват живота си като съпруги в богати и знатни семейства. Тези жени със заложби в изобразителното изкуство, литературата, поезията, музиката и ораторското майсторство създават атмосферата, за която копнеят повечето известни и уважавани мъже от богатата класа в средновековен Китай. Според традицията тези занимания не са били присъщи за момичетата от уважаваните, аристократични домове, тъй като се приемало, че те ще навредят на тяхната добродетелност. Така „свободната“ социална ниша се запълва от млади момичета, които с вещина и сръчност усъвършенстват забранените за други развлечения (Лин Ютан 2015, 218–226).

За китайците семейството е почти като религия. То осигурява социално оцеляване и приемственост. Чрез семейството човек се сдобива с безсмъртие и обредът „култа към предците“ е демонстрация за това. Семейната етика, морал и чест изцяло се припокриват с конфуцианското учение за „социалното положение“. Въпреки цялата суровост на нравите и обичаите и строгост при изпълняването на семейните правила китайците са изключително привързани към семействата си, което прави китайската семейна организация изключително устойчива и жизнеспособна (Лин Ютан 2015, 242–248).

БИБЛИОГРАФИЯ

Беливанова 2011: Б. Беливанова. Древнокитайска литература-христоматия. В.Търново.// **B. Belivanova.** Drevnokitayska literature – hriстоматia. V. Tarnovo.

Георгиевски 1888: С. Георгиевски. Принципы жизни Китая. Конфуций и конфуцианство {*Електронна книга*}, 15.10.2016г. // **S. Georgievski.** Principi jizni Kitaq. Konfucii i konfucianstvo. {*Elektronna kniga*}, 15.10.2016g. <https://www.litres.ru>

Гране 2016: М. Гране. Китайская цивилизация. Moskva. // Kitaiskaya civilizaciya. Moskva.

императори могат да избират за своя императрица само манджурска девойка. Бъдещата императрица Цъси е с рождено име Орхидея. Орхидея става наложница в двора на император *Сиенфън* (咸丰) (web 112).

Коростовец 1896: И. Коростовец. Китайци и ихъ цивилизация. Санкт-Петербург, 1896 {*Електронна книга*} // Китаици и их цивилизация. Sankt Peterburg. {*Elektronnaya kniga*} <http://modernlib.ru>.

Лин Ютан 2015: Лин Ютан. Бит и душевност на моя народ. София. // Lin Yutan. Bit i dushevnost na moya narod. Sofia.

Маслов 1991: А.А. Маслов. Образы маскулинности-фемининности и супружеских отношений в традиционном Китае. Этнические стереотипы мужского и женского поведения. СПб.: Наука. София. 56–74, // А. А. Maslov. Obrazy maskulinnosti-feminninosti i supruzeskih otnosheniy v traditsionnom Kitae. Etnicheskie stereotipy muzhskogo i zhenskogo povedeniya. SPb.: Nauka. S. 56–74.

Фей Сяотун 1989: Фей Сяотун. Китайская деревня глазами этнографа. (Пер. с кит. В. М. Крюкова), Москва, 1989. {*Електронна книга*} // Fei Syaotun. Kitayskaya derevnya glazami etnografa. (Per. s. kit. V. M. Krukova), Moskva, 1989. {*Elektronnaya kniga*}

Феарбанк, Голдман 2013: К. Д. Феарбанк, М. Голдман, Кратка история на Китай. София. // K. D. Fearbank, M. Goldman, Kratka istoria na Kitay. Sofia.

Интернет източници

web 101: О. Почагина. Семья: новые формы – иные ценности. {*Онлайн ресурс*}. // О. Pochagina. Sem'ya: novye formu – innye tsennosti. {*Onlain resurs*} <http://www.strana-oz.ru/2008/3/semya-novye-formu-innye-tsennosti>, актуален към (aktualen kum) 18.04.2017г.

web 102: Китайская деревня глазами этнографа {*Онлайн ресурс*} // Kitaiskaya derevnya glazami etnografa. {*Onlain resurs*} <http://china-history.ru/books/item/f00/s00/z0000002/st007.shtml>, актуален към (aktualen kum) 12.06.2017г.

web 103: Семейството в Древен Китай. {*Онлайн ресурс*} // Semeistvoto v drevnen Kitai. {*Onlain resurs*} <http://mychinesenow.com/semeistvo-dreven-kitai.html>, актуален към (aktualen kum) 04.03.2017г.

web 104: Краят на детството в Древен Китай (I част). {*Онлайн ресурс*} // Kraqt na detstvoto v Kitai (I chast). {*Onlain resurs*} <http://bulgarian.cri.cn/321/2010/10/12/1s100291.htm>, актуален към (aktualen kum) 09.06.2017г.

web 105: Жената в Китай. {*Онлайн ресурс*} // Jenata v Kitai. {*Onlain resurs*} <http://mychinesenow.com/jenata-kitai.html>, актуален към (aktualen kum) 24.02.2017г.

web 106: Women in Traditional China. {*Онлайн ресурс*} {*Onlain resurs*} <http://asiasociety.org/education/women-traditional-china>, актуален към (aktualen kum) 07.03.2017г.

web 107: Biographies of Exemplary Women. {Онлайн ресурс} {Online resurs}

<http://www.cultural-china.com>, актуален към (aktualen към) 18.03.2017г.

web 108: Бан Дзиеу – тъжната поетеса от императорския двор. {Онлайн ресурс} // Ban Dziejue – tajnata poetesa ot imperatorskiq dvor. {Online resurs} <http://bulgarian.cri.cn/321/2010/08/03/1s98870.htm>, актуален към (aktualen към) 01.03.2017г.

web 109: The Position of Woman in Early China, According to the Lieh Nii Kkuun “The Biographies of Eminent Chinese Women”. {Онлайн ресурс} {Online resurs} <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.1948.50.2.02a00170/pdf>, актуален към (aktualen към) 12.06.2017г.

web 110: Havelock-Ellis Havelock Ellis. Encyclopaedia Britannica, {Онлайн ресурс} {Online resurs} <https://www.britannica.com/biography>, актуален към (aktualen към) 22.03.2017г.

web 111: Л. Славчева. У Дзътиен – влиятелна и загадъчна императрица. В: „Китай – днес“, бр. 5, Г.7 {Онлайн ресурс} // L. Slavcheva. U Dzyntien – vliqtelnata I zagadychna imperatrica. V: “Kitai – dnes” br. 5, G.7. {Online resurs}

web 112: С. Цонева. Управлението на манджурската династия „Цин“. Цъси – императрицата – дракон. {Онлайн ресурс} // S. Thsoneva. Upravlenie na mandjurskata dinastiq “Tsin”. Thsysi – imperatricata – drakon. {Online resurs}

Мъглова 2014: Мъглова, Д. Руската етнография и изследването на китайската родствена система. – *Епохи*, № 1, с. 49–66.

Мъглова 2016: Мъглова, Д. Обичаят на именуване „пай-хан“ в антропонимическата система на китайците. – В: Сб. *Дипломатически, икономически и културни отношения между Китай и страните от Централна и Източна Европа*. В. Търново, 2016, с. 85–95.

Мъглова 2017: Мъглова, Д. Миграции и миграционни теории. Китайската общност в България. – В: Сб. *Дипломатически и икономически и културни отношения между Китай и страните от Централна и Източна Европа*. В. Търново, с. 242–253.